

Sikertörténet kényszerpályán – pillanatfelvétel Kínáról

Salát Gergely¹

Az 1970-es évek végén Kína túlnépesedett, elmaradott, gazdaságilag jelentéktelen ország volt. Mao három évtizede alatt nagymértékű modernizáció ment ugyan végbe, de egy idő után a szovjet típusú – az „önerőre támaszkodást” hangsúlyozó – tervgazdaság megrekedt, miközben a nyugati világ újabb és újabb technológiai ugrásokat hajtott végre. A Mao 1976-os halálát követő évek hatalmi harcaiból kiemelkedő – Deng Xiaoping nevével fémjelzett – új vezetés azzal szembesült, hogy ha nem tesz valamit, Kína végzetesen lemarad, és saját egyre növekvő népességét sem tudja eltartani. Arra pedig, hogy visszaszerezze valódi nagyhatalmi szerepét, amellyel a császárság korában több évezreden keresztül rendelkezett, esélye sincs.

Ehhez képest Kína 2011-ben a világ második legnagyobb gazdasága, az egyik legjelentősebb kereskedő nemzet, s a világ legnagyobb valutatartalékával rendelkezik. Politikai befolyása is óriási, globális kérdésekben megkerülhetetlen, sőt katonailag is egyre több helyen jelen van. Az alábbiakban azt tekintjük át, hogy milyen tényezők befolyásolták Kína közelmúltbeli fejlődését, hol tart most, s milyen fejlemények várhatók a közeljövőben.

Reform és nyitás

Az 1978-ban meghirdetett „reform és nyitás” alapvetően két tényre épült. Ami a belső viszonyokat illeti, itt egyértelművé vált, hogy a tervgazdaság hatékonysága katasztrofálisan alacsony. Az állam által szigorúan szabályozott viszonyok között az emberek nemhogy vállalkozásra, újításra nem motiváltak, de még kemény munkára sem, az erőforrások elosztása pedig pazarló. A „reform” lényegében arról szólt, hogy az állami gátak lebontásával felszabadították a kínaiak kreatív energiáit. A falvakban visszatértek az évezredes családi alapú gazdálkodáshoz, amelynek keretében a parasztok érdekeltek abban, hogy minél többet termeljenek, mert a többletet eladhatják a piacon. Emellett az iparban és a kereskedelemben fokozatosan az egész országban lehetővé tették a magánvállalkozást (még ha a „magán” jelző használatát nagyon sokáig kerülték is). Ezzel párhuzamosan megindult a pazarló állami szektor leépítésének kínkeserves folyamata.

A másik tény az volt, hogy Kína sem tőkével, sem technológiával nem rendelkezett ahhoz, hogy megvalósítsa évszázados álmát, a kínai nagyhatalmiság visszaállítását. Sőt még ahhoz se, hogy az egységet és a rendszert – a lakosság alapvető igényeinek kielégítésével – hosszú távon fenntartsa. Felismervén, hogy az ország nem tudja a saját hajánál fogva kihúzni magát a mocsárból, meghirdették a „nyitás” politikáját, melynek lényege az volt, hogy három évtizedes izoláció után beengedték a külföldi tőkét és technológiát.

¹ A szerző az ELTE BTK Kínai Tanszékének adjunktusa, az ELTE Konfuciusz Intézet Modern Kína-kutatási Központjának vezetője.

Mind a belső reformok, mind a külső nyitás óriási sikereket hoztak: a gazdaság több mint három évtizede évi átlagosan 10%-kal nő, s 400 millió embert sikerült kiemelni a mélyszegénységből – ez alig kevesebb, mint Afrika teljes lakossága az 1980-as évek elején. Kialakult egy 200–300 millió fős középosztály. Ilyen ütemű növekedésre nagyobb országban még soha a világtörténelemben nem került sor. A technikai fejlődést jól illusztrálja, hogy 2011 márciusának végén Kínában már 477 millió internet-felhasználót tartottak nyilván.²

Fontos megjegyezni, hogy a „reform és nyitás” folyamata korántsem volt olyan előre eltervezett és tudatos, ahogy azt sokan hiszik, és ahogy azt a kínai vezetők utólag láttatni igyekeznek. Amikor a programot meghirdették, Deng Xiaopingéknek valószínűleg fogalmuk sem volt arról, hogy a folyamat hova fog vezetni. A reformokat végig a kísérletezés jellemezte: a különböző területeken és ágazatokban egyszerre többféle megoldással próbálkoztak, s amelyik sikeres volt, azt terjesztették ki a többi területre. Egyes lépések nem várt következményekkel jártak: a jellemző az volt, hogy egy-egy kisebb részt nyitottak a különböző gátakon, s ezt kihasználva az addig elfojtott tömegigény az egész gátat elsöpörte. Utólag aztán a kormányzat úgy igyekezett és igyekszik beállítani mindezt, mintha eleve ezt a végeredményt tervezte volna. Ez történt a családi gazdálkodás engedélyezésével a falvakban az 1970-es évek végén; de hasonló a helyzet az internet robbanásszerű terjedésével is napjainkban. A Kínai Kommunista Párt rendkívüli rugalmasságról és alkalmazkodóképességről tett és tesz tanúbizonyságot a folyamat során: természetesen amikor a hatalmát veszélyeztetve érzi, kemény kézzel lecsap, sok helyzetben azonban a „ha nem tudod megakadályozni, állj az élére” elv szerint jár el. Így például Jiang Zemin pártfőtitkársága idején engedélyezték, hogy tőkéses is belépjenek a pártba, vagyis részesüljenek a politikai hatalomból – ezáltal a hatalmas vagyon felett rendelkező magánvállalkozók egy része is az *establishment* része, és nem ellenfele lett. Hasonló jelenség, amikor az utóbbi egy-két évben elterjedő, csendes – és a külvilág által alig észlelt – információs forradalmat hozó mikroblogokat és közösségi oldalakat nem elnyomni igyekeznek, hanem becsatornázni, például azzal, hogy a pártvezetők, illetve a párt- és állami szervek is saját mikroblogokat és fórumokat nyitnak.

A tét: rend vagy zűrzavar

Némi leegyszerűsítéssel az mondható, hogy Kínában mind a bel-, mind a külpolitika egyetlen célnak van alárendelve, s e cél az ország egységének megőrzése. Ezt a hivatalos propaganda természetesen összekapcsolja a párt hatalmának fenntartásával: alaptételként kezelik, hogy amennyiben a kommunista párt hatalma meggyengül, az az ország szétesésével járna.

Az, hogy a csaknem Európanyi területű, 1,4 milliárdos Kína egységes állam, egyáltalán nem magától értetődő. Hosszú történelme során Kínában az egység és a széttagoaltság korszakai váltogatták egymást, s a történelmi tapasztalat szerint az egység általában rendet és békét, a széttagoaltság pedig zűrzavart és háborúkat hozott. A földrajzilag, nyelvileg, etnikailag, kulturálisan, gazdaságilag és szinte minden egyéb tekintetben rendkívül sokszínű és változatos Kína hajlamos a szétesésre, s az egység

² Chen Zhi: „China's 477 mln netizens boost need for healthy Internet culture.” Xinhua, 2011. május 16. http://news.xinhuanet.com/english2010/sci/2011-05/16/c_13877302.htm.

megőrzése mindig is különös erőfeszítést igényelt a központi kormányzattól. Ugyanakkor a széttagoeltság állapota sem rögzülhetett (mint például Európában), mert az egységes állam eszménye – és a kiemelkedő dinasztiaalapítók ambíciói – idővel mindig „összerántották” a kínai területeket.

A „reform és nyitás” egyszerre hatott az összetartó és széthúzó erők növekedésének irányába. Az egyre egységesebb kínai piac, a nagyfokú mobilitás, illetve a közlekedési és információs infrastruktúra robbanásszerű fejlődése minden korábbinál jobban összekapcsolta a korábban egymástól részben elzárt régiókat. Ugyanakkor a fejlődés – a hagyományos különbségeken túl – tovább növelte a szakadékot városok és falvak, fejlett és fejletlen területek, gazdagok és szegények között. Az országon, de akár csak egy településen belül is szinte felfoghatatlan különbségek vannak. Az, hogy Hu Jintao pártfőtitkári időszakának fő jelszava a „harmonikus társadalom”, éppen arra utal, hogy az állam a fő feladatának e különbségek elviselhetővé enyhítését tartja. A harmónia mint ideál hangsúlyozása azt is jelenti, hogy az egyenlőségről, egyenlősítésről már letettek: a harmónia ugyanis nem a különbségek megszüntetését jelenti, hanem a különböző elemek békés együttélését – persze Kína ettől is távol van.

Kényszerek sora

Kína és a kínai vezetés egyszerre többféle – és egymásnak is ellentmondó – kényszernek van kitéve. Az egyik legnagyobb fenyegetést a munkanélküliség jelenti: évente tízmillió új munkavállaló lép ki a munkaerőpiacra, akiknek munkát kell adni, mert egyébként néhány év alatt olyan hatalmas tette kész, de munkanélküli és elégedetlen tömeg gyűlne össze, amely veszélyt jelentene a stabilitásra nézve. A munkahelyteremtéshez gyors gazdasági növekedésre van szükség – jelenleg a kínai közgazdászok szerint minimum évi 8%-ra, ami néhány éven belül egy-két százalékkal csökkenhet. A növekedéshez viszont, mivel a gazdaság motorjai a magáncégek, további liberalizáció szükséges, ez azonban növeli az egyenlőtlenségeket – ami szintén a stabilitást veszélyezteti. A kínai vezetés kénytelen ezen kényszerek között lavírozni, ám ebben mindezidáig sikeres volt.

A munkanélküliség és az egyenlőtlenségek mellett az államnak további súlyos problémák sorával kell megküzdenie – egy sor olyannal is, amelyet maga az állam okoz. Az egyik legveszélyesebb tényező a korrupció. Bár ennek Kínában évezredes hagyománya van, az utóbbi évtizedekben a zavaros viszonyok, a fejletlen jogi környezet és kultúra, a hatalmas volumenű privatizációs, ingatlanfejlesztési és egyéb ügyletek, az ellenőrzés hiányosságai olyan szintű korrupciót teremtettek az élet minden területén, amely rendszeresen vált ki tömeges elégedetlenséget.³ Kínában 2010-ben hivatalos adatok szerint 127 ezer (vagyis naponta csaknem 350) „tömegincidensre” (tüntetésre, sztrájkra, nyilvános tiltakozásra, önégetésre stb.) került sor, míg az 1990-es évek közepén még csak évi 9 ezerre.⁴ Ezek túlnyomó részét a helyi hivatalnokok visszaélései (jellemzően magánbefektetők érdekében végrehajtott földkisajátításai) váltották ki, s lokális jelenségek maradtak, azonban számuk

³ Pei, Minxin: „Corruption Threatens China’s Future.” Carnegie Endowment for International Peace, Policy Brief 55, October 2007. http://www.carnegieendowment.org/files/pb55_pei_china_corruption_final.pdf.

⁴ Areddy, James T.: „Land Rights at Center of Protests After Chinese Bureaucrat's Death.” The Wall Street Journal, 2011. június 11. <http://online.wsj.com/article/SB10001424052702304778304576377310711423184.html>.

növekedése jól jelzi a probléma súlyosságát. A korrupcióellenes kampányok – amelyek során egy-egy politikailag amúgy is meggyengült kádert súlyosan megbüntetnek – a jéghegynak csupán a csúcsát érintik.

A másik súlyos problémát a környezetszennyezés okozza. Egészen a legutóbbi időkig a helyi hivatalnokokat a rájuk bízott terület gazdasági növekedése alapján ítélték meg (és léptették elő vagy fokozták le), így az amúgy létező környezetvédelmi szabályokat nem volt érdekük betartatni. A környezetvédelmi költségek ugyanis csökkentik a helyi vállalatok versenyképességét és ezzel teljesítményüket, vagyis visszafogják a növekedést. Ugyanez országos méretekben is igaz: a kínai áruk nemzetközi versenyképességéhez nagyban hozzájárul az, hogy árukba nem épülnek be környezetvédelmi kiadások. Ennek következtében Kína sok területén olyan súlyosan szennyezett a víz és a levegő, hogy az rontja az életminőséget – s ezzel fokozva az egyre tudatosabb kínai polgárok elégedetlenségét –, és hosszú távon gazdaságnak is súlyos károkat okoz.⁵ Ha a környezetvédelmi normákat betartatnák, az viszont rövid távon csökkentené a gazdasági növekedést.

Kétarcú jelenség a belső migráció. Tavaly év végén már 221 millió vidéki bevándorló élt a kínai nagyvárosokban, s a következő 30 évben hivatalos előrejelzések szerint számuk még 300 millióval fog emelkedni.⁶ Ők jellemzően semmiféle szociális ellátásban nem részesülnek, mivel ezeket mindenki csak a saját lakóhelyén veheti igénybe. Jellemzően építkezéseken, gyárakban és a szolgáltató szektorban dolgoznak minimális fizetésért – amely azonban így is több, mint amennyit szülőföldjükön kereshetnének. Ez a hatalmas tömeg adja Kína egyik nemzetközi versenyelőnyét, másrészt azonban igencsak veszélyes destabilizáló tényezőt jelent.

Nem kevésbé súlyos gondokat okoznak a demográfiai folyamatok. Mao alatt kifejezetten ösztönözték az embereket a minél több gyermek vállalására, az 1970-es évek végén azonban a népesedéspolitika éles fordulatot vett, és bevezették a „tervezett születés” programját. Ezt nevezik Nyugaton „egy gyerek politikának”, noha az „egy házaspár – egy gyerek” elv csak a városi lakosságra vonatkozik, de ott is vannak kivételek. A politika, amely a hivatalos szervek szerint mindezidáig 400 millió gyermek meg nem születéséhez vezetett, indokoltnak mondható, mert a jelenleginél sokkal több embert Kína egyszerűen képtelen lenne eltartani. A túlnépesedés kényszerű visszafogása azonban egyrészt a társadalom elöregedésével, másrészt a nemi arányok eltolódásával jár: jelenleg a születéseket tekintve országosan 100 lányra 118 fiúgyerek jut, de egyes területeken ennél még rosszabb az arány. A katasztrofális túlnépesedést tehát sikerült elkerülni, de csak azon az áron, hogy egy-két évtizeden belül rohamosan romlani fog az eltartók/eltartottak aránya, illetve kialakul egy több tízmilliós férfi népesség, amelynek egyszerűen nem jut feleség – újabb olyan tényező, amely a stabilitást veszélyezteti.⁷

További probléma a kínai társadalombiztosítási rendszer kezdetleges volta. Kínában – a kelet- és közép-európai szocialista rendszerekkel ellentétben – sosem volt általános egészség- és

⁵ *Cost of Pollution in China. Economic Estimates of Physical Damages.* The World Bank, 2007. http://siteresources.worldbank.org/INTEAPREGTOPEMIRONMENT/Resources/China_Cost_of_Pollution.pdf.

⁶ <http://www.nytimes.com/2011/03/04/world/asia/04webbriefs-China.html>

⁷ Hudson, Valerie M.: „China's Census: The One-Child Policy's Gender-Ratio Failure.” *World Politics Review*, 2011. május 4. <http://www.worldpoliticsreview.com/articles/8731/chinas-census-the-one-child-policy-gender-ratio-failure>.

nyugdíjbiztosítás, betegség esetén, illetve időskorban az emberek állami munkahelyükre (ami a több százmilliós parasztságnak nem volt), illetve magukra és családjukra számíthattak. Ez a reformok kezdetén versenyelőnyt jelentett, hiszen egyrészt az államnak nem kellett kiterjedt ellátórendszereket fenntartania, másrészt a kényszerből is magas megtakarítási ráta némi tőkét biztosított a modernizációhoz és gazdaságfejlesztéshez. A szociális háló hiányosságai azonban komoly feszültségeket okoznak. Például a közép- és felsőfokú oktatás fizetős volta hozzájárul a társadalmi különbségek újratermelődéséhez; a nyugdíjrendszer hiánya a születésszabályozási politikával kombinálva pedig oda vezethet, hogy hamarosan sokaknak se nyugdíja nem lesz, se elég gyereke, hogy – az évezredek kínai hagyományoknak megfelelően – eltartsa őket. Ráadásul a magas megtakarítási ráta akadályozza a belső fogyasztás növekedését, így egyrészt lassítja a gazdasági növekedést, másrészt fokozza Kína exportnak való kitettségét.

Válaszok

Az eddigiek alapján azt is gondolhatnánk, hogy a kínai rendszer rendkívül ingatag, de ez nem lenne igaz. Kína alapvetően stabil, a központi vezetés legitimitációja pedig talán évtizedek óta nem volt olyan erős, mint mostanában.

Ennek egyik oka a gazdaságpolitika sikere. Bár a társadalmi és regionális különbségek óriásira nőttek, saját korábbi helyzetéhez képest a túlnyomó többség jobban – és egy USA-nyi kisebbség sokkal jobban – él. A milliós éhínségek és járványok – Kína történetében először – megszűntek, és a gyors ütemű fejlődés eredményei legalább részben csaknem mindenkire eljutnak. A kiterjedt ellátórendszereket a kínaiak többsége sosem ismerte, ami nagyban tompította a tervgazdaság leépítésével járó fájdalmakat. Kínaiak százmillióinak emelkedett a életszínvonala, és a remény, hogy a gyermekeinek vagy unokáinak még több lehetősége lesz, az egyelőre rosszul élők többségét is önkorlátozásra sarkallja. Stabilizáló tényező továbbá a nagycsaládi hálózatok újjáéledése: ezek egyrészt a hatékony magángazdaság természetes keretét szolgálnak, másrészt számos szociális terhet levesznek az állam válláról.

A másik oldalról a káosztól való hagyományos félelem is a rendszert erősíti, amire természetesen az állami propaganda is rájátszik. Emellett az, hogy a vezetés alapvetően jó úton jár, a külföldi fejlemények is megerősítik. A Szovjetunió széthullása és az azt követő gazdasági visszaesés és káosz, a posztkommunista országok egy részében lezajlott háborúk, a volt pártállamok többségének relatív sikertelen kísérletezése a demokráciával mind azt mutatják, hogy az egypárti diktatúra és a piacgazdaság kínai ötvözése jó választás volt.

Mindezek mellett a kínai vezetés rendkívül rugalmas és meglehetősen hatékony a problémák kezelésében. A fent vázolt, Kína stabilitását veszélyeztető tényezőkkel a párt tisztában van, és folyamatosan napirenden tartja őket. Az 1989-es Tiananmen téri események óta – amikor a pártvezetés egy hónapra megbénult és csaknem szétesett – minden krízishelyzetet megfelelően kezeltek. A legutóbbi ilyen a 2008 őszi kezdődött pénzügyi-gazdasági világválság volt, amelyből Kína – nem kis részben az alig néhány héttel a krízis kitörése után bejelentett gigantikus gazdaságélénkítő

csomagnak köszönhetően – megerősödve került ki, nemzetközi presztízse pedig soha nem látott mértékben megnőtt.

A legtöbb fenyegető probléma megoldásáról nyílt eszmecsere zajlik. A környezeti problémák, a korrupció, az egyenlőtlenségek, a születésszabályozási politika a közbeszéd fő témáit jelentik, s a kormányzat nyitottnak mutatkozik a közvélemény figyelembe vételére, sőt: kifejezetten bátorítják a lakosságot, hogy jelezze problémáit az állami szerveknek. Ez természetesen nem jelent demokratikus döntéshozatalt, de – bizonyos keretek között – az emberek és média már részt vehetnek a döntések előkészítésében. Sajátossága az állam és a lakosság közötti kommunikációnak, hogy a központi kormányzatnak is sok gondot okozó helyi hivatalnokokat csaknem teljesen szabadon lehet bírálni: tabunak csak a pekingi vezetés kritikája számít.

Külpolitika

A fent vázolt tényezők miatt Kína külpolitikáját is elsősorban a belső viszonyok határozzák meg, s a külkapcsolatokat elsősorban a belső problémák enyhítésére használják.

A kínai külpolitikai gondolkodás legmeghatározóbb tényezője az, hogy a „megaláztatás évszázada” (az 19. és a 20. század közepe közötti, vagyis az ópiumháborúktól a Kínai Népköztársaság kikiáltásáig terjedő időszak) után Kínának helyre kell állítania valaha volt nagyhatalmi helyzetét, szuverenitását. A kommunista párt egész legitimációja arra épül, hogy több mint százéves megaláztatás és kiszolgáltatottság után Kínát újra független nagyhatalommá tette, az utóbbi évtizedekben pedig azt is megmutatta a külvilágnak, hogy Kína gazdaságilag sem alacsonyabb rendű, mint a nyugati világ. A döntéshozókat – de az egyszerű embereket is – tehát egyfajta revánsvágy vezeti, amely azonban nyilvánosan nem vagy alig jelenik meg: Kínának ugyanis szüksége van a külföldre.

A Mao alatti elzárkózó, önerőre építő politika kudarcba fulladt, az ebből is fakadó alacsony életszínvonal a rendszer létjogosultságát is megkérdőjelezte. A „nyitás” politikája elsősorban arról szólt, hogy Kína megszerezze mindazt a tőkét, technológiát, *know-how*-t és piacokat, amelyre saját fejlődéséhez szüksége van. Ehhez a kínai külpolitikának az 1980-as évek elején éles fordulatot kellett végrehajtania: a korábbi elzárkózó és konfliktuskereső irányvonalat hirtelen felváltotta a békére és együttműködésre való törekvés doktrínája. Kína belátta, hogy céljai eléréséhez békés környezetre és baráti kapcsolatokra van szükség, a konfliktusok ugyanis mind a Kínába áramló befektetésekre, mind a kínai áruk külső piacaira rossz hatással vannak, tehát gyengítik a jelenlegi fő legitimáló tényezőt, a gazdasági növekedést. Kína ezért a legtöbb konfliktusát rendezte szomszédaival, s távoli riválisaival – elsősorban az USA-val – is jó kapcsolatokra törekszik.

Mindez Kína számára kényszer: az elmúlt harminc évben a kínai gazdaságot elsősorban a külföldi befektetések és az export hajtotta, ami azt is jelenti, hogy Kína kiszolgáltatottá vált a külvilággal szemben. E kiszolgáltatottságot fokozza az energiahordozók és nyersanyagok vonatkozásában jelentkező importfüggőség. Ha valamelyik exportpiac bezárná kapuit, ha valamelyik olajexportőr felfüggesztené szállításait, vagy ha leállnának a külföldi befektetések és technológiatranszfer, az azonnal súlyos gondokat okozna a gazdaságban, s ezzel a rendszer stabilitását fenyegetné. Ezért Kína kifejezetten visszafogottan viselkedik, például az ENSZ Biztonsági Tanácsában a kényes témákban

jellemzően tartózkodni szokott, nem él vétőjogával akkor sem, ha egy döntés valamely – kevésbé fontos – érdekét sérti (így járt el például legutóbb Líbia esetében is, ahol pedig komoly olajérdekeltségei vannak). A külföldi médiában természetesen a mégis felvállalt konfliktusok jelennek meg, de ez nem változtat azon a tényen, hogy Kína alapvetően a békés, kompromisszumkész, felelős nagyhatalom képét igyekszik kialakítani magáról. Ennek megfelelően aktívan részt vesz a nemzetközi szervezetek tevékenységében, a békefenntartó missziókban, a különböző globális fórumokon. Az is jellemző, hogy igyekszik kapcsolatait diverzifikálni, ezáltal elkerülve azt, hogy egy vagy két partnerétől függőségbe kerüljön. Ezért „nyomul” Afrikában, Dél-Amerikában és a világ gyakorlatilag minden részén – e kapcsolatok rövid távon nem mindig kifizetődőek, hosszú távon azonban csökkentik Kína kiszolgáltatottságát nagy partnereivel szemben.

Itt föltétlenül ki kell térnünk a kínai–amerikai kapcsolatokra. Kína számára a legfontosabb viszonyítási pont és az egyetlen tényleges rivális az USA, amellyel egyfajta „róka fogta csuka” helyzetbe került. Kínának nem az USA, hanem az EU a legnagyobb kereskedelmi partnere, de az amerikai piac nélkül így is összeomlana – ahogy az amerikai életszínvonal is romlana az olcsó kínai áruk nélkül, nem is szólva a Kínában termelő amerikai nagyvállalatok profitjáról. Az USA jelentősen el van adósodva Kínának, ugyanakkor ez Kínát is érdekeltté teszi az amerikai gazdaság működésének fenntartásában, hiszen a dollár meggyengülésével Kína valutatartalékai is elértéktelenednének. Ezért a két ország – vezetőik időnkénti nyilvános ütésváltásainak ellenére, amelyek részben saját közvéleményüknek szólnak – egymásra van utalva, s csak rendkívül hosszú, szisztematikus munkával lehet esélyük a kölcsönös függés csökkentésére. Ez azt is jelenti, hogy igazán éles konfliktus a közeljövőben nem várható közöttük.

Paradigmaváltás

Mint az eddigiekből látható, Kína vezetőinek a kezét számtalan kényszer megkötí, s csak egészen szűk pályán lavírozhatnak. Bármilyen éles fordulat – akár a bel-, akár a külpolitikában – olyan súlyos károkat okozna, amelyek magának a rendszernek a létét fenyegetnék. Ezt természetesen ők is tudják, s keményen dolgoznak azon, hogy az ország mozgásterét növeljék.

Nagyjából a 2000-es évek közepe óta indult meg egyfajta paradigmaváltás a kínai gazdaság- és társadalompolitikában. Ennek központjában az áll, hogy a korábbi exportvezérelt gazdasági növekedésről Kína fokozatosan áttér a belső fogyasztásra és fejlesztésre épülő fejlődésre. E folyamatot a világgazdasági válság felgyorsította.

A belső fogyasztás növeléséhez egyrészt ki kell szélesíteni a középosztályt, ami azt jelenti, hogy a jövedelmek egy részét át kell csoportosítani a fejlett régiókból a fejletlenebbekbe, a gazdagoktól a szegényekhez – mindezt azonban úgy, hogy túlzott elvonással a gyors gazdasági növekedést ne veszélyeztessék. A kormányzat ezért jellemzően nem a közvetlen újraelosztás módosításával próbálkozik, hanem a befektetések, fejlesztések átirányításával a nyugati, fejletlenebb régiókba („Go West” politika). E program nem átütően sikeres, a különbségek egyelőre nem csökkentek, bár egyes belső területek már gyors fejlődésnek indultak. Ráadásul a jövedelmek túlzott növelése Kína nemzetközi versenyelőnyét csökkenti, és inflációt okoz. A másik feladat a megtakarítási ráta

csökkentése, vagyis a kínaiak rávétele arra, hogy jövedelmüket ne a bankba tegyék, hanem költsék el. A háztartások fogyasztása ugyanis rendkívül alacsony: 2009-ben a GDP-nek mindössze 35,1%-át tette ki (ez az állami és vállalati fogyasztással együtt is csak 48% volt).⁸ A belső fogyasztás növelésének érdekében (is) a kormányzat elkezdte kiépíteni az általános társadalombiztosítási rendszert – ez a világtörténelem legnagyobb szabású ilyen vállalkozása, amely rendkívül költséges és hosszadalmas lesz.

A paradigmaváltás másik – a fentivel összefüggő – eleme a gazdasági szerkezet fokozatos átalakítása. A cél az, hogy az alacsony hozzáadott értékű tömegtermelés helyett Kína a *high-tech* iparágak – és innováció – globális központja legyen. Az olcsó bér munkán alapuló összeszerelő és egyéb üzemek fontos szerepet játszottak Kína eddigi fejlődésében, de Kína tovább akar lépni. Ezzel összefüggésben nagy támogatást kapnak a hazai márkák és fejlesztések: 2020-ra a tervek szerint a K+F ráfordítások el fogják érni a GDP 2,5%-át.⁹ A kínai márkák és fejlesztések egyelőre külföldön kevésbé ismertek, de a helyzet megváltozása csak idő kérdése. Kína K+F nagyhatalommá tétele által csökken az ország függése a technológiaimporttól, növekszik versenyképessége, és az eddig külföldre áramló jövedelmek (például licencdíjak) nagyobb része a kínai cégeket fogja gazdagítani. A zöld technológiák prioritásként való kezelése pedig egyrészt enyhíti a környezeti problémákat, másrészt csökkenti az importált szénhidrogénektől való függést.

Szintén a paradigmaváltás része a kínai cégek külföldi terjeszkedése. A 2000-es évekig Kína és a külföld gazdasági kapcsolatai meglehetősen egyoldalúak voltak: a külföldiek gyárakat telepítettek az országba, s felvásárolták a kínai termékeket. Az úgynevezett „Go Out” politika jegyében azonban a kínai kormány ösztönözni kezdte a kínai vállalatok külföldi pozíciószerzését, befektetéseit, felvásárlásait. Ezzel a kapcsolatok diverzifikálódnak, s a kínai befektetések által Kína befolyása is megnő a célországokra.

Amennyiben ez a paradigmaváltás sikeres lesz, Kína tényleges szuperhatalommá válhat, hiszen – miközben jobban integrálódik a világba – mozgástere is megnő. Ehhez azonban az országnak még hosszú utat kell bejárnia. Az egyre magabiztosabb nemzetközi fellépés ellenére Kína még hosszú ideig különböző kényszerek között fog egyensúlyozni – éppen emiatt azonban váratlan fordulatokra nem kell számítani a részéről, s a távol-keleti óriás továbbra is stabilizáló szerepet fog játszani a világgazdaságban és – politikában.

⁸ Pettis, Michael: „The Dollar, the RMB and the Euro.” *EconoMonitor*, 2011. március 14. <http://www.economonitor.com/blog/2011/03/the-dollar-the-rmb-and-the-euro/>.

⁹ Schwaag Serger, Sylvia–Braidne, Magnus: „China's Fifteen-Year Plan for Science and Technology: An Assessment.” *Asia Policy*, Number 4, July 2007, pp. 135–164.